

A rendszerváltozás óta sok esetben eddig sem volt nehéz politikai szándékokat kiszagolni némelyik színházigazgatói kinevezés mögött, de mostanság még könnyebb. Az új színházi törvény módosításával ugyanis több mint nyilvánvalóvá vált, hogy az úgynevezett közös finanszírozású színházaknál az állami támogatás teljesülésének feltétele, hogy a kormány és az önkormányzat „megegyezzen” a színházigazgató személyében. Mindemellett változások álltak be a bíráló bizottságok összetételében is – és innenőtől végképp nem nevezhetjük *szakmainak* e grémiumokat! –, így a kormány és különböző szervezetei által delegált személyek eleve többségben vannak a kilencfős testületekben, amelyek döntése immár nem javaslat, hanem (elvileg) kötelező érvényű ukáz a helyi önkormányzat számára. Az ősszel nagyjából egy időben lezajló három vidéki színházigazgató-választás közül Egerben a polgármester megpróbált ugyan ezzel az „eleve elrendeléssel” szembemenni, amikor az újr pályázó és a kormány által támogatott Blaskó Balázs helyett saját favoritját, Szőcs Arturt kiáltotta ki győztesnek, de hamar vissza is vonta a kinevezést, miután az EMMI világossá tette, hogy ebben az esetben a város elesik a beígért, évi 300 millió forintos állami támogatástól. Pécsen már nem volt ekkora hajchő, Péterffy Attila polgármester meglehetősen könnyen és beletörődéssel vette tudomásul, hogy a helyi induló Lipics-Vidákovics párosnak áll a zászló: „A kormány által kialakított jogszabályi környezet egyértelművé tette: vagy azt a jelöltet választjuk, akire rámutatnak, vagy gyorsan kitaláljuk, hogy honnan teremtünk elő a város mai gazdasági helyzetében évi plusz 520 millió forintot a színház működésére.” Mind közül még a szombathelyi választás volt a legcsendesebb (és talán szakmai erőviszonyok tekintetében is a legkiegyensúlyozottabb), ahol a teátrum alapító tagja, Szabó Tibor András viszi tovább színházat. Jelen blokkunkban persze nem az igazgatóválasztások napi történéseivel, hanem azok hátterével: a politikailag dominált döntéshozatallal, a pályázatok elemzésével és a korábbi igazgatói ciklusok átvilágításával foglalkozunk. Utóbbira tudatosan olyan szerzőket kértünk fel (Aradi Hanga Zsófia és Ebner Egres Béla személyében), akik lokálpatriótaként, úgymond, testközelből ismerik-ismerhetik a helyi viszonyokat, és mivel Szombathelyről sokszor és sokat írtunk már, most a szakmai közönség számára is feltérképezetlenebb egri és pécsi színház helyezettük a fókuszba. Ma még nem látható pontosan, hogy a politikai befolyásoltságtól sosem mentes színházigazgató-választások magyarországi története az új rendelkezésekkel hosszú távon milyen mértékben szorítja ki a színházak mindennapjaiból a szakmaiságot. Egyet tudunk csak, hogy a hatalom ismét új, bár nem teljesen ismeretlen oldaláról mutatkozott meg. Most már a látszatra sem ad.

HARAPÓFOGÓ

Színházigazgatói pályázat Magyarországon

Hogy néz ki a színházigazgató-választás ma Magyarországon? Hogyan kap benne teret politika és szakmaiság? Mik a jelen pályázati rendszer gyengéi és következményei? A magyar színházi szakmát (szintén) végletesen megosztó, éles témáról GÁSPÁR MÁTÉ, JÁSZAY TAMÁS és ZUBEK ADRIENN beszélgetett ebben a koronavírussal és kultúrpolitikai csatározásokkal terhelt időszakban. BÍRÓ BENCE dramaturg kérdezte őket.

– Kezdjük a legfrissebb hírekkel. Egerben az önkormányzat kényszerhelyzetben választotta újra a regnáló igazgatót, Pécsen is a jelenlegi vezetés folytatását képviselő aspiráns jelentette a város és a minisztérium közötti „kompromisszumot”. Hogy látjátok az igazgatóválasztási rendszert az új fejlemények függvényében?

Jászay Tamás: Szintlépésről beszélhetünk: a kormányzat részéről való nyílt zsarolás, a pénzmegvonással való fenyege-

tés most jött be először a képbe. Helyes, hogy az egri polgármester mindezt nyilvánosságra hozta.

Gáspár Máté: Itt tulajdonképpen működésbe lépett az a törvényi hely, ami a tavaly év végi változtatásokkal született. Ez a közös fenntartású színházaknál a vezetői kinevezést az önkormányzat és a minisztérium egyetértéséhez köti. És valóban, azért lépett szintet a szakpolitika (ha ezt az eufémizmust még elbírja a nyomdafesték), mert azonnal, az első konfliktu-

sos helyzetben visszaélt vele. Amit az EMMI-ben bizonyára úgy értékelnek, hogy szimplán éltek a törvény biztosította lehetőségekkel, nincs itt semmi látnivaló. Pedig nagyon is figyelemre méltó, hogy egy mindent nagyon durván felülíró állami felhatalmazásnak mik a szakmai következményei.

Zubek Adrienn: Rögzítsük az evidenciákat: nagyon nehéz szakmaiságról beszélni a jelenlegi politikai környezetben. Mert az, hogy a szakmai bizottság véleményét nem írhatja felül a politika, egy ideális, de legalábbis boldogabb világban mindannyiunk egyetértését bírja. Csak az a probléma, hogy a szakmai bizottság nagyon régen nem szakmai alapon áll össze, és nem is autonóm – ez az egri esetben szintén nagyon világosan látszik.

– *A pécsi polgármester, állítása szerint, kompromisszumra törekedett a minisztériummal. Ennek lett az eredménye, hogy bár volt egy nyilvános vita, utólag úgy tűnik, hogy a kívülről jövő pályázók az esélytelenek nyugalmával pályáztak.*

Z. A.: Politikusi naivítás, miszerint ki lehet egyezni. Jól hangzott a közös megállapodás, mondja az egri polgármester is. Kinek hangzott jól, így a NER tizedik évében? Szokás szerint létrehoznak egy jogilag nagyon jól körülbástyázott helyzetet, de a jogot nagyon régóta a jog ellenében használják. Azért még mindig van egy rendelet, amely szerint a szakmai bizottság több pályázatot is támogathatna és a közgyűlés elé engedhetne. Ehhez képest van a delegáltak között egy hallgatólagos megállapodás, miszerint csak egy bizonyos jelöltet kell támogatni, a városnak pedig azt el kell fogadnia. Ilyen értelemben elvi döntési lehetősége sincsen később senkinek. Mintha az előidézett helyzet kizárná a politikai beleszólást – ám a valóságban ez tökéletesen fordítva van.

J. T.: Az egri ügy mint precedens volt fontos. Valószínűsíthetőleg ezzel együtt dőlt el a pécsi színház sorsa – és az összes többié is a jövőben. Hiszen ezek után egyetlen polgármester sem fog nekiállni izmozni.

Z. A.: Igen, nem nagyon lesz polgármester, akinek kedve lenne belemenni a játékba, de ami nagyobb baj, hogy nem nagyon lesz pályázó sem. Miközben most az egri és a pécsi esetben minden szempontból üdvözlendő pont volt, hogy ennyi pályázat született. Erre – attól az egy kivételtől eltekintve, amikor már mindenki szinte biztosra vette, hogy Dörner Györgyöt leváltják az Újszínház élén – nagyon régen volt példa.

– *A közös finanszírozás a probléma magja?*

G. M.: Hogy törvénybe iktatták a közös finanszírozást, direktben nem tűnik politikai motivációnak, ezt akár a józan ész is diktálhatta így. Ha az állam döntő részt vállal a finanszírozásban, akkor ráhatása is lehet az intézmény működtetésére, akár a vezetés kiválasztására. Kvázi a sajátjaként tekint rá. Ez nem feltétlenül pártpolitikai gesztus, lehetne ágazatirányítási filozófia is. Az egri ügynek ilyen tekintetben is van tanulsága, hiszen a polgármester a diktátum ismeretében felajánlotta, hogy akkor vigye az állam az egész színházat, és tartsa fenn maga – de ezt a minisztérium visszautasította. Ezzel ugye meg az a probléma, hogy az önkormányzatiság és az egész állami intézményrendszer rétegzettsége kerül veszélybe, illetve számolódik föl. Hagyományosan nagy probléma a magyar színházi struktúrában, hogy az önkormányzati színházak csak nagy jóindulattal nevezhetők városi intézményeknek, hiszen a költségvetésük jelentősebb hányadát mindig is az állam fizette.

J. T.: Az egész rendszer Fekete Péter klasszikus bonmot-jára épül, miszerint aki fizet, az rendel. Lehetne ebben az amúgy rendkívül cinikus és ritka gátlástalan mondatban némi

ráció – hiszen itt közpénzek felhasználásáról és elköltéséről van szó –, már ha lenne bármilyen vízió, bármilyen kulturális koncepció vagy elgondolás arról, hogy mit várunk el egy vidéki színházról és annak vezetőjétől. De ilyesmiről szó sincs.

– *Egy 9 fős szakmai bizottságba 4+1 főt delegál az EMMI, egy-egy valakit a társulat és a szakszervezet, és további 2 főt az önkormányzat. Lehet-e tudni, mi alapján választják ki a tagokat? Ténylegesen ki dönt a többséget alkotó minisztériumi személyekről?*

J. T.: Jó a kérdés, mert erről is csak találgatni lehet. Teljesen átláthatatlan, hogy áll össze egy ilyen társaság. Az elmúlt években közös erővel pedig azt is sikerült elérni, hogy egy magára valamit is adó szakembernek ciki legyen beülni a szakmai bizottságokba.

Z. A.: Komoly kérdés, hogy Vidnyánszky Attila mellett a Színházművészeti Bizottság többi tagja mennyire jut szóhoz. Hogy a miniszter plusz egy főjére is ők tesznek javaslatot, vagy sem, nem lehet tudni. Nincs leírva a szempontrendszer, hogy minek kell megfelelniük azoknak az embereknek, akik bekerülnek egy ilyen, tanácsadó bizottságba. Ezzel szemben sejtetve nagyon is van.

– *És őket elvileg kötelezi a szabályzat, hogy értékeljék az általuk alaposan elolvasott pályázatokat, indokolják a döntésüket. Ebből általában nagyon méltatlan, egy-egy mondatos értékelések születnek. Felmerül, hogy ismerik-e egyáltalán azokat a pályázatokat, amikről döntenüik kell.*

Z. A.: Még csak úgy sem tesznek, mintha érdemben foglalkoznának a pályázatok kiértékelésével. Hogy valakit miért gondolnak alkalmasnak vagy alkalmatlannak, azt tudniuk kellene alátámasztani.

J. T.: Amikor Adrienn-nel a működési pályázatokat elbíráló kuratórium tagjai voltunk, elkezdtük azt az amúgy a minisztériumon belül is teljes értetlenséggel szemlélt szélmalomharcot, miszerint nyilvánosságra hozzuk a döntések indoklását is. Általában ez csak annyi, hogy nyert vagy nem nyert – ez teljes nonszensz.

– *Kit tartanánk ehhez képest valóban függetlennek? Kik lennének az ideális bírálók?*

G. M.: Ha L. Simon Lászlóból indulunk ki, aki egy elég szilárd viszonyítási pont a legújabb kori magyar kultúrpolitikában, akkor az ideális összeállítás a szakmai bizottságnak az, hogyha nincs neki. A mostani fejlemények is azt mutatják, efelé megyünk: nincs szükség szakmai bizottságokra, mert már fűgefalevelnek sem jók. Mondja meg a fenntartó, hogy kit akar, nevezze ki, oszt jó napot! Egyébként ha látnék valamiféle esélyt a szakmaiság érvényesülésére, akkor az ennek a logikának a kibontásában tudna testet ölteni. Ha a fenntartónak lenne szakmai koncepciója, lenne artikulált elképzelése arról, hogy mit kezd az intézményeivel, és megkeresné hozzá a legmegfelelőbbnek tartott vezetőt. Ez óriási előrelépés lenne, és még ebben a rendszerben is remekül tudna működni. A kultúrpolitikát és az önkormányzatokat is terheli a felelősség, hogy a lózungokon túl is megfogalmazzák, miket várnak ezektől az intézményektől. Ehelyett azt látjuk, hogy őket nem is nagyon érdekli, megszokták, hogy ezek az intézmények magukban is elműködnek valahogy. Az, hogy a fenntartónak nincs elképzelése arról, hogy mire is való egy ilyen hely, komoly szakmai deficit. Ebből fakad az a teljesen abszurd helyzet is, hogy amikor megkérdezik a társulatot, hogy ők mit szeretnének, nyilvánvalóan a status quót szeretnék.

– *Pláne, hogy a társulat megkérdése azt jelenti, hogy az öltöztetőtől kezdve az adminisztratív munkatársakon keresztül*



Gáspár Máté. Fotó: HVG/Kiss-Kuntler Árpád

a díszítőkgig mindenki szavaz. Az, hogy a társulat művész dolgozóit milyen irányt képviselnének szívesen, sosem derül ki.

G. M.: De az önkormányzatok ezt remekül fel tudják használni öngazolásként, hogy lám, lám, a társulat is milyen elégedett a vezetőjével. Természetesen nem gondolom, hogy a politikusoknak kéne megmondani, mire való a színház. Előremutató lenne, ha a városoknak a kulturális intézményrendszerükhöz mérten lenne egy kulturális tanácsadó testületük is, amely segítene a döntések meghozatalában, majd nyomon követésében. Nem függetlenül az igazgatóválasztás során elszenvedett kulturális érdeksérelemtől, Pécs városa most erre tesz kísérletet.

– Ez lehetne a garanciája a későbbi számonkérhetőségnek is.

Z. A.: Számszerűsíthető mutatók vannak, ezeket sem veszik komolyan. Ezek alapján például Dörner Györgyöt szabály szerint Tarlós Istvánnak ki kellett volna rúgnia, a mérlegelés lehetősége nélkül. De koncepcionális értelemben jelenleg a színházigazgatók számonkérhetőségét elviekben sem teszi lehetővé semmi, mivel a megválasztás sem szakmai keretek közt történik. Azért viszont magam sem lobbiznék, hogy a létező keretek közt legyen a fenntartó részéről számonkérés, mivel az értelemszerűen csak politikai alapon történhetne.

– Milyen más gyakorlatokat ismertek a nemzetközi térben?

G. M.: A német színházi rendszerben, amelyből a magyar is inspirálódik, ténylegesen városi színházak vannak, amelyeknek a finanszírozását a tartományok kiegészítik ugyan, de a helyi színház helyi ügy marad. Nemcsak erkölcsileg, hanem gazdaságilag is. Ez a rendszer Magyarországon soha nem létezett, most sem létezik. Mára pedig el is vették a helyi vezetők kedvét, hogy erkölcsileg vagy filozófiailag próbáljanak ragaszkodni a városi közjósághoz, miután gazdaságilag már képtelenek. Egészen katasztrofális, kétoldali felszámolási folyamat ez, ahol a polgármester inkább szabadulna a város színházától, az állam pedig sunyin arra játszik, hogy megkaparintassa, ha éppen úgy tartja kedve.

Z. A.: A brit, angolszász modell esetében nagyjából az az állítás a kultúrafinanszírozásban, hogy a kormány dönt arról,

hogy a kultúra közérdek, működtetése közfeladat, ezért ad rá közpénzt, és minden más a szakma feladata. Ott fel sem merül, hogy mivel adtam rá pénzt, kérek beleszólási jogot. Nálunk is minden pályázati kiírás első mondatai a művészi szabadságról és a kulturális sokszínűségről szólnak. Éppen csak az igazgató személyén keresztül kontrollálják az intézmény működését.

G. M.: Nem teljesen. Magyarországon minden színháznak le kell adnia az évadtervét és az összes vonatkozó mutatóját nagyon részletesen, és annak alapján kapja a Színházművészeti Bizottságtól a támogatását. Messze nem arról van szó, hogy az igazgató személye az egyetlen garancia arra, hogy a politikai érdekek képviselete megfelelő lesz az intézményen belül, hiszen a minisztérium által működtetett, csupa MTT-s delegáltból álló bizottság a teljes működésre rálát, és ha akar, abba évről évre beleavatkozhat a finanszírozáson keresztül. Ez egy igazi harapófogó, amiben ezek az intézmények működni kényszerülnek – már ha nem teljes mértékben lojálisak a NER-hez.

A német és az angol példához képest a francia hasonlító talán leginkább a magyarra abból a szempontból, hogy nagyon etatista jellegű kultúrafinanszírozási rendszer, ahol az államnak igenis komoly elképzelései vannak arról, hogyan működjenek az intézményei. De ott, mondjuk, 55 pontban részletezik, hogy milyen elvárásai vannak a fenntartónak, a kulturális kormányzatnak egy vidéki színház igazgatójával kapcsolatban. Franciaországban az előadó-művészeti szervezeteket funkciójukat tekintve 10 különböző címkével látják el, és ezek az elvárások minden színháznak a saját státuszához képest vannak meghatározva. Nem olyan általánosan és semmitmondón, mint Magyarországon. Ha megnézzük egy ilyen szerződést, abban végtelenül progresszív és nagyon ambiciózus mutatókat találunk, amelyek mind arra ösztönzik az igazgatót és stábját, hogy innováljon, szolgálja az esztétikai fejlődést, és vállaljon komoly társadalmi munkát. Nálunk nem tapasztalom, hogy bármelyik döntéshozó a lózungok helyett végig tudná gondolni és papírra tudná vetni ezeket.

Ezért katasztrofális az az etatista szemlélet és gyakorlat, ami Magyarországon pusztít, mert nincs mögötte valódi szakmai gondolat és elvárásrendszer.

Z. A.: A francia rendszerben szélesebb értelemben határozzák meg a színházak feladatait kezdve a közösségépítéstől a közönséggel való kapcsolattartásig. De, és ez a fontos, ideológiai elvárás nincs. Ezzel szemben nálunk volt az a bizonyos törvényjavaslat, amellyel szemben a decemberi tüntetések létrejöttek – és amelyről Fekete Péter két dolgot állít egyszerre: hogy sosem létezett, és hogy kiloptuk. Ez volt az egyetlen olyan dokumentum, amelyik konkrétan rámutatott arra, hogy mi lenne a kormányzat kulturális politikája: szerepelt benne a nemzetmegtartó kifejezés, illetve hogy hűségesebb állampolgárok nevelése a cél. Ez bármelyik normálisan működő országban elképzelhetetlen.

– *Beszélgünk a nyilvánosság szerepéről. Miért nem alap, hogy nyilvánosak a pályázatok?*

J. T.: A nyilvánosság szerintem nem lehetne kérdés. Előszóval szoktak arra hivatkozni, hogy üzleti titkok szerepelnek a pályázatban – hát takarják ki, nem olyan bonyolult feladat. Arra is szoktak hivatkozni, hogy olyan innovatív ötletek szerepelnek benne, amelyeket nem szívesen hoznak nyilvánosságra. Ezekről derül ki utólag, hogy pusztán lózungok.

A szakírásnak, annak a kicsinek, ami még van, feladata, hogy a pályázati procedúrákat nyomon kövesse. Mondok egy saját példát: néhány évvel ezelőtt az egyik szaklap felkért, hogy olvassam el az egyik színház igazgatói posztjára beérkezett pályázatokat. Három pályázat volt, és az egyik pályázó kerek perccel kijelentette, hogy ő nem adja oda a pályázatát, mondván, ki tudja, mit fogok én abból kiolvasni, és hogy majd hogyan torzítom el az ő szándékait. Így azért nehéz.

A másik a kritika szerepe. A korábbi kérdésre válaszolva: számomra evidencia, hogy egy szakmai bizottságban van helye kritikusnak, aki életében nemcsak kívülről látta az adott színházépületet, hanem adott esetben évtizedek óta követi, mi zajlik a falak között. Ismeri a pályázókat, tudja, hogy rendelkeznek-e értelmezhető művészi pályával. Muszáj ismerni a helyi viszonyokat is, és a jelenlegi helyzetnek az is problémája, hogy a fővárosból kirendelt figurák vannak döntéshelyzetben. Ahogy Máté is mondja, ezek a színházak teljesen más funkciót töltenek be az adott mikrokozmoszban és regionálisan, mint azt egy messziről jött ember gondolhatná.

Z. A.: Valóban fontos a társadalmi kontextus. Tudni kéne, hogy színháznak és társadalomnak milyen módon van köze egymáshoz. Az alapok hiányoznak. Egy edukatív folyamat hiányzik, hogy legalább el lehessen kezdeni ezekről beszélgetni. Az oktatásnak és a színházi szakírásnak ebben rettenetesen nagy szerepe lehetne. Remek lenne, ha a szakma rá lenne kényszerítve az erről való gondolkozásra, mert láthatóan magától nincs erre szándéka, nincs erre igénye, és nincs ebben érdeke. Az pedig fokozottan érdekelne, hogy a jövő színházcsinálói mit gondolnak ezekről a kérdésekről. Nem muszáj betagozódni, fel lehet lépni a változás igényével. Ez persze azt is eredményezi, hogy sokan szorúlnak a struktúrára kívülről. A független terület támogatásáról pedig szintén hosszan tudnánk beszélgetni.

– *Az SZFE nyári szabadegyetemén volt erről szó. Illetve Budapesten lett négy, kizárólagosan az önkormányzat által fenntartott színház. Ez remek lehetőség lenne, hogy ezekről a színházakról elinduljon az a társadalmi vita vagy szakmai diskurzus, amit egyébként országos szinten hiányolni szoktunk. És akkor talán nem lenne többé evidencia, hogy a jelenleg regnáló színházigazgatók az egyedüli jó jelöltek az adott intézmények további vezetésére.*



Jászay Tamás. Fotó: Turay Balázs

Z. A.: A decemberi meccsnek nem arról kellett volna szólnia, hogy a főváros azért veszi magához ezeket a színházakat, mert csak így tudják garantálni az igazgatók megmaradását, hanem arról, hogy így lehet garantálni azt, hogy ezek az intézmények a lehető legjobban szervesüljenek a város kulturális életébe. És hogy legyen erről egy vita, hogy a lehető legjobb pályázati rendszert és szakmai alapot lehessen lefektetni.

G. M.: Normális esetben egyetértünk. De jelen helyzetben ez nyilvánvalóan kegyetlenségnek lenne tételezve. „Nem elég az összes baj, probléma, szorongatás, nem elég az a visszaszorulás, összezsugorodás, ami a fővárosi kulturális rendszert sújtja, nem elég az a hősies kiállás, amit ennek vezetőinek tanúsítania kell annak érdekében, hogy a hagyományos budapesti polgári értékek fennmaradjanak, éppen most kezdeményezzünk párbeszédet, újragondolást, éppen most kérdőjelezzük és reformáljuk meg a rutinokat? Nincs szegény igazgatóknak elég bajuk, még erősítsük is a szakmai kontrollt, nyissuk a párbeszédet a pályázatok és színházigazgatói tevékenységük kapcsán?” Abszolút. Igen, érdemes volna, de félek, erre aztán már végképp nincs fogadókészség és energia.

– *Itt hoznám be az elmaradt generációváltás problémáját. Mit gondoltok, a mostani pályakezdekők – nevezzük őket Vasgenerációnak – képesek lesznek újragondolni, megkérdőjelezni ezeket a rögzült struktúrákat, és valami új szelet hozni?*

G. M.: Ha a színházi intézményrendszerrel mint egy művészeti ágról és annak fejlődéséről gondolkodunk, akkor ez alapkérdés. Innen vizsgálva az igazgatói pályázat arról szólna, hogy melyek azok a színházak, amelyek kifejezetten a szakmába való belépésnek vagy a szakmai szintlépésnek és a vezetői képességek pallérozásának a helyszínei. Megint a francia példát

tudom hozni: ott megvannak azok az intézmények, amelyekről pontosan lehet tudni, hogy a legtehetségesebb fiatal, 30 és 40 év közötti alkotók kapják, akik egy-két igazgatói ciklus után továbbléphetnek, hogy nagyobb feladatokat vállaljanak. A franciaíknál emiatt nem vész el a tehetség, nem marad az út szélén senki, akiben van kapacitás és perspektíva arra, hogy tegyen a francia színházi kultúráért évtizedes távlatban.

– *Látunk-e erre hasonló példát itthon?*

G. M.: Talán Béres Attilát hozták helyzetbe Miskolcon, vagy Barnák Lászlót Szegeden. De a struktúra egészét nézve ezek inkább kivételek, és még ezekben az esetekben is ki lehet tenni kérdőjeleket. Az egri színház tökéletesen alkalmas lenne a kísérletezésre, és bátran oda lehetne adni a k2-nek, amelynek vezetői nem először nyilvánítják ki ez irányú ambíciójukat. Ezt nevezném szakmai felelősségvállalásnak vagy ágazati előregondolódásnak. De ilyen nincs, és amikor Schilling Árpáddal erről cikkeztünk tizenöt évvel ezelőtt, rögtön el is küldtek minket melegebb éghajlatra.

Z. A.: Nagyon nehéz a struktúrába bekerülni fiataloknak, pályakezdőknek, progresszív független csapatoknak, kánonon kívül lévőknek. A jelenlegi kulturális életünk bajai nem kis részben abból származnak, hogy a művészi közép-nemzedék Magyarországon nincs pozícióban. A számomra legprogresszívebb irányt képviselő alkotók leginkább már az országban sincsenek.

J. T.: Azért nem kell Franciaországig menni. A Komáromi Jókai Színház igazgatója, Gál Tamás a stúdió művészeti irányítását átadta a 28 éves Matussek Attilának. Ennél jobb tanuló-pálya nincs a világon. Kérdezem halkán: a Kamra, a Tesla, a Pesti Színház nem jöhet szóba mint tanulóterep? El tudjuk képzelni, hogy megkapja a Teslát Kelemen Kristóf?

Z. A.: Én el tudom képzelni.

– *Én is. Az Örkényben a Stúdiót most Polgár Csaba viszi.*

G. M.: Az a fajta, dinasztikus alapokon nyugvó utódlás, aminek tanúi voltunk a Vígszínházban vagy a Katonában, számomra elfogadhatatlan. Ez olyan kisajátítása, befele privatizálása a közjónak, ami, hiába állnak mögötte esztétikai és színházfilozófiai érvek, ha az egész struktúrában gondolkodom, mégiscsak konzervál. Biztonsági és belterjes játék. Hogy egy művészi ereje teljében lévő színházi alkotó még negyvenéves kora előtt lehetőséget kapjon arra, hogy kialakítsa egy stúdió programját, szintén nem forradalmi. Thomas Ostermeier a Deutsches Theaterben ezt a lehetőséget tíz évvel fiatalabban kapta meg. De Mácsai gesztusában legalább van valamiféle generációs gondolkodás. Mivel az igazgatás időben nem korlátos, nem tervezhető, így ez a szokásrend minden fiatal vagy közép-generációs művész vezetői perspektíváját kiiktatja.

Z. A.: Intézményesen kellene generálni ezeket a helyzeteket. Jelenleg minden csak az adott igazgatón múlik. Barda Beáról tudom, hogy nagyon szeretné, ha az igazgatói ciklusa végén jelentkeznének olyan emberek, akik fele annyi évesek, mint ő, és talán még progresszívebb profilt találnának ki a Trafónak. Én úgy tudom, hogy Mácsai Pál legutóbb hosszan kereste, ki lehetne az utódja. Ilyen próbálkozás volt az is, amikor Bodó Viktort szemelték ki a Katonában. Azt Viktor utasította vissza azért, hogy csinálhassa a Szputnyikot. Persze messze nem ez a jó módja a váltásnak, csak próbálok igazságosabb lenni, mert általában még ennyi sem történik.

J. T.: Ezt a gondolkodást nagyon jól jellemzi, hogy a Kolozsvári Állami Magyar színház önálló Facebook-posztban emlékezik meg arról, hogy 1990. november 1-jén nevezték ki Tompa Gábort igazgatónak, tehát már 30 éve ő igazgat, és erre mi büszkéek vagyunk. Ez még akkor is abszurd, ha a határon túli színházaknál nyilván kicsit más a helyzet.

– *Nekem emlékezetes Imre Zoltán és Hudi László 2007-es, forma- és rendszerbontó pályázata a Nemzeti Színházra. Ti mikor találkoztatok innovatív pályázattal a közelmúltban?*

G. M.: Én utoljára innovatív pályázatot abban a bizonyos nagy, újszínházi körben olvastam Suba Jánostól és Can Togaytól. Nyilván nagyon provokatívan, de nagy léptékű váltást tudtak jelezni. A Pécsre beadott ellenpályázatok nagyon jól fésült, tisztességesen összeállított, 20. századi munkáknak tűnnek, de azok sem fogalmazzák újra a 21. századi vidéki kőszínház koncepcióját.

Z. A.: Egyetértek. Kortárs színház nem nagyon van nálunk a struktúrában belül. Tisztességes, modern színház a teteje annak, ami most történik.

J. T.: Én is maximum korrekt, közepes színvonalú pályázatokra emlékszem, de ez következik a rendszerből is. Kényszerpálya ez bizonyos értelemben, és nem lehet nagyon radikálisan ellépni tőle, hiszen a minták mind azt mutatják, hogy maradjunk csak ezen a szinten, jó lesz ez nekünk így is.

– *Annak, hogy mi most így, négyesben beszélgetünk, van-e bármi értelme? Szerintetek érdemes lett volna szakpolitikuskokat is behívni ebbe a diskurzusba?*

G. M.: Semmi értelme nincs ennek a beszélgetésnek, csak a lap és a szerkesztőség iránti tiszteletből vállaltam el. De nem is nagyon látok olyan embert, akit ebbe érdemes lenne behívni. Egyszer majd, ha a fővárosnál lesz néhány nyugodt pillanat, amikor tudnak ilyen típusú dolgokkal foglalkozni, talán akkor meg lehet őket kérdezni.

Z. A.: Én nagyon bírnék egy olyan beszélgetést, amiben döntéshozók ülnek, akiknek vonatkozó szaktudásuk nincs, de, mondjuk, igényük lenne rá. A politikai városvezetéssel – mert természetesen kell hogy legyen egy budapesti főpol-



Zubek Adrienn. Fotó: theater.hu – Ilvuszky Béla



Bíró Bence. Fotó: Szokodi Béla

gármesternek elképzelése a kulturális élet funkciójáról – nagyon szívesen beszélgetnék. Ehhez persze a döntéshozókat is jelentős mértékben edukálni kéne. Lehet, hogy velük is sok értelmetlen kört kéne megfutni először ahhoz, hogy utána jussunk is valamire.

J. T.: Valóban, ennek a beszélgetésnek így önmagában nincs sok értelme, és azzal kapcsolatban is rendkívül borúlátó vagyok, hogy ha még egy politikus is itt ülne, akkor mi értelme lenne. Persze ha akadna olyan politikus, aki hajlandó egy épkezláb tervezetet végigolvasni, ahol szisztematikusan végig van gondolva a rendszer, akkor vele érdemes lenne beszélgetni.

– *Szerintetek milyen lenne egy ideális pályázati rendszer? Mik lennének az ismérvei és a keretei?*

G. M.: Minden sikeres pályázatnak előfeltétele az elvárások és értékelési szempontok világos és részletes kifejtése. Elsődleges feladatunk az lenne, hogy megfogalmazzunk kérdéseket. Egy vidéki színház – az kicsoda? Mi a funkciója? Mi a dolga ma, mi volt a dolga tegnap, és mi lesz a dolga holnap? Erről nagyon kevés szó esik, pedig ez az a munka, amit a kiírónak kell előzetesen elvégez(tet)nie. A pályázat per definitionem verseny, amelynek minőségét a jelentkezők felkészültsége mellett a bírálók hozzáállása és teljesítménye is meghatározza. A grémiumnak tehát az intézmény működésében érintett valamennyi terület kompetens képviselőiből kellene állnia politikai szekértáborok küldöncei helyett. Mivel színházaink közintézmények (még ha kvázi gazdasági szervezeti formába szervezték is ki őket), a vezetésükre aspiráló szakemberek elképzeléseinek megismerése, a különböző koncepciók mérlegelésének folyamata és a – vidéki városok kulturális életére gyakran évtizedes hatást gyakorló – döntés közügy, aminek megfelelő nyilvánosságot kell biztosítani. Más, ennél kisebb horderejű kiválasztásnál is bevett a többlépcsős pályázat, aminek során minden érintettnek lehetősége van fokozatosan kifejteni és egyeztetni az elképzeléseit, így valódi szűrők beépítésével eljutni az adott helyzetben ideális konstellációig.

J. T.: Az igazgatóválasztás a teljes káoszba fordul magyar kulturális élet egyik olyan neuralgikus pontja, ahol a meglévő

rendszer toldása-foldása helyett csakis az alapoktól való újr gondolás hozhatna érdemi változást. A kiíró alapfogalmakkal nincs tisztában, ahogy gyakran a pályázók maguk sincsenek, vagy ha mégis, akkor mindkét fél elegánsan/cinikusan mellőzi ezeket. Random említek néhány minimumkövetelményt, amelyekből még jócskán akad. Helyi és nemzeti kulturális stratégia; teljes transzparencia minden szinten, a pályázatok kötelező nyilvánossá tételétől a döntéshozatali folyamat nyílt dokumentálásáig; a szakmai bizottság szakmai alapon történő összeállítása (kimondani is abszurd); egyértelmű és következetes értékelési rendszer.

Z. A.: És garancia arra, hogy a fenntartó/tulajdonos/működtető nem ártja bele magát szakmai kérdésekbe. Bátrabb kiírásokkal lenne jó előállni, ahol már a kiíró is tisztában van a társadalmi mobilitás, a kulturális hozzáférhetőség és a részvételiség kérdéseivel. Ez a pályázó részéről is váltást igényelne: tudásra lenne szüksége arról, hogy milyen társadalompolitikai kontextusba érkezik, és vízióra arról, hogy milyen módon akar abba *beavatkozni* (tehát nem csak *reflektálni* rá). Én támogatnám, hogy eleve csapatok pályázzanak, megismerhető összetételben, világos feladatleosztással. Strukturált alkalmakat kéne teremteni az előzetes találkozásra a (művészeti, műszaki, irodai) munkavállalókkal, az oda-vissza információáramoltatásra. Ennek akkor van igazán értelme és jelentősége, ha a pályázat többfordulós, és a pályázó adott esetben e találkozók hatására átdolgozott anyagot adhat le. Ez pedig csak akkor működik, ha a jelenlegi vezetés nem ellenérdekeltje, hanem segítője a következőnek – itthon is erre lenne szükség.

A beszélgetés résztvevőiről: Gáspár Máté kulturális szakember, két évtizede lát el vezetői és képzői feladatokat a Krétakörből a Polgár Alapítványon át a Színház- és Filmművészeti Egyetemig; Jászay Tamás kritikus, a Revizor szerkesztője; Zubek Adrienn kulturális menedzser, korábban a Stúdió K igazgatója és a FESZ elnöke, jelenleg a Polgár Alapítvány szakmai vezetője.